

Brukerorganisasjonene må tåle kritikk

Odd Volden
brukeraktivist

Brukerbevegelsen på psykisk helsefeltet vil tjene på å bli utsatt for kritikk. Evnen til å tåle og håndtere kritikk er en forutsetning for kunnskapsutvikling og statusheving.

I 2014 publiserte en av kandidatene til nestledervervet i Psykologforeningen, Heidi Tessand, et blogginnlegg om brukerrepresentasjon på psykologforeningen.no («Proffe brukerstemmer», publisert 26.05.2014). Det går an å mene mye om innleggets form og innhold; det er for eksempel flaut å være vitne til hvordan Tessand, utelukkende på basis av egne erfaringer, går svært langt i både å karikere og generalisere brukerrepresentanters opptreden i møter, samtidig som hun tydeligvis selv mener seg berettiget til å spørre: Hvem er det denne brukeren representerer, med unntak av seg selv?

Den velutdannede og rutinerte brukerrepresentanten Christine Rosenqvist har kommentert Tessands innlegg og bemerker at hun, som brukerrepresentant i brukerråd, på forskjellige nivåer har erfart å møte fagpersoner uten skoloring i hva brukermedvirkning på systemnivå innebærer.

Da er vi kanskje like langt? Nei, jeg kjenner at jeg har lyst til å vise storsinn: Jeg opplever at Heidi Tessand, sine tvilsomme premisser til tross, stiller noen viktige spørsmål: Trenger vi mer proffe brukerstemmer? Er det slik at pasientenes helsetjeneste nærmest forutsetter profesjonelle brukerstemmer, og at dagens system, inkludert erfaringskompetanse.no (Nasjonalt senter for erfaringskompetanse innen psykisk helse), ikke er tilstrekkelig? Hva trenger brukerbevegelsen i så fall for å få det til?

Mer proffe brukerstemmer?

Heidi Tessand siterer i innlegget Mental Helse Ungdoms (MHU) leder Adrian Lorentsson, som hevder at det er misfornøyde brukere som organiserer seg, at det er stor gjennomtrekk i organisasjonene, og at MHU ikke rekker «å lage proffe nok brukere til å bli tatt på alvor.»

Stemmer dette, om vi løfter blikket fra MHU? Nei, det er ikke riktig at det bare er «misfornøyde brukere» som melder seg inn i brukerorganisasjoner. Det finnes tvert imot et stort spekter av meninger og kunnskap, om det meste, både blant menige medlemmer, tillitsvalgte og brukerrepresentanter. Det samme gjelder for erfaringskonsulenter og erfaringsformidlere. Det stemmer heller ikke at brukerrepresentanter generelt ikke blir tatt på alvor, eller at brukerrepresentanter generelt er kunnskapsløse (og mangler «etikette», slik Tessand utrolig nok hincer om i innlegget sitt). Det er ikke vanskelig å finne eksempler på gode relasjoner mellom fagfolk og brukerstemmer og at fagfolk har nytte av erfaringskompetanse. Dette finner vi også i skriftlige kilder, blant annet på nettstedene napha.no og erfaringskompetanse.no.

Svaret på spørsmålet om vi trenger mer «proffe» brukerstemmer, er likevel et klart ja

Svaret på spørsmålet om vi trenger mer «proffe» brukerstemmer, er likevel et klart ja. Den norske brukerbevegelsen står etter mitt skjønn overfor tre hovedutfordringer i årene som kommer: Brukerbevegelsen må bryte ut av helsetjenestenes klamme favntak, vi må legge av oss

primadonnanykkene, og vi må erkjenne at vi mangler arenaer for utvikling av brukerperspektivet som fag.

Det er for mye helse i psykisk helse

Aktivister og organisasjoner som kjemper for rettighetene til mennesker med fysiske funksjonsnedsettelse, har i langt større grad enn oss som har psykososiale utfordringer, lidelser og funksjonsnedsettelse, vært gjennom «en opplysningstid», der sentrale elementer har vært å presentere en sosial modell som et alternativ til den medisinske og å bevege seg fra en posisjon som bruker til en posisjon som borger.

Folkehelseinstituttet har i en rapport pekt på at befolkningens helse i stor grad blir påvirket av forhold som ligger utenfor helsetjenestens kontroll.

Vi kan kanskje formulere det slik: Det er for mye helse i psykisk helse. Vi må føle oss mye friere til å diskutere alt som vedrører fenomener, tjenester og samfunn. Å være aktør med brukererfaring handler om retten og kompetansen til langt mer enn å uttrykke fromme ønsker om at «terapeuten må se pasienten som et helt menneske.»

Vi må legge av oss primadonnanykkene

Mange av oss som bidrar fra brukerfeltet, kan nok bli litt for høye på oss selv. Vi står i konstant fare for å bli preget av de delfeltene vi forholder oss mest til, av de fagfolkene vi samarbeider mest med (stockholmsyndromet), og den, i den store sammenhengen, begrensede faglitteraturen vi, mer eller mindre tilfeldig, tilegner oss. I samme retning virker nok det at mange av oss har gått fra å leve ganske trøstesløse liv til å bli etterspurt, verdsatt og lyttet til (i hvert fall tilsynelatende). Alt dette kan føre til at vi forsømmer å ta inn over oss og integrere andre brukerstemmers kunnskaper og erfaringer.

Vi mangler arenaer for utvikling av brukerperspektivet som fag

Det er en utbredt misforståelse at det er tilstrekkelig å vedta politiske programmer i organisasjonene, lære seg grunnleggende organisasjonskunnskap og delta i brukermedvirkning for å forstå og endre feltet. Brukerorganisasjonenes politiske programmer er for generelle. Det må foretas omfattende konkretiseringer og operasjonaliseringer for at dialogene med fag- og byråkratifeltet skal bli reelle, meningsfulle og likeverdige. Brukermedvirkningen skjer ofte på arenaer der det i realiteten er lite å spille på, og der fag- og byråkratiperspektivene, både kvantitativt og kvalitativt, spiser brukerperspektivet til frokost.

Vi må sammenfatte og organisere våre erfaringer på en helt annen måte og på et helt annet nivå enn i dag. Det gamle slagordet «fagfolkene har faget, vi har erfaringene» er meningsløst i 2016. Brukerperspektivet på psykisk helsefeltet er i dag et selvstendig fagområde som stadig er i utvikling, men vi har så langt ikke maktet å skape forståelse for dette hos tilstrekkelig mange, verken innenfor eller utenfor brukerfeltet.

Vi har foreløpig ingen omforent «body of knowledge» å vise til, og følgelig heller ingen systemer for systematisk kunnskapsoverføring og faglig debatt. Vi kan ikke leve med at mens fag- og byråkratiperspektivene blir stadig mer tekstlige og kunnskapsbaserte, blant annet gjennom utvikling

av forløpslinjer, manualer og behandlingsspakker, lar brukerperspektivet seg fortsatt villig redusere til en salig blanding av møtedeltakelse, slagord, enkelterfaringer og, i beste fall, «grålitteratur».

Hva trenger vi?

Jeg er glad for at Heidi Tessand nevner Nasjonalt senter for erfaringskompetanse innen psykisk helse i sitt blogginnlegg. Jeg opplever dette kompetansesenterets rolle som svært tvetydig: Senteret er for opptatt av enkelterfaringer med tjenestene og for lite opptatt av å akkumulere kunnskap for og om brukerperspektivet. Senteret ser ut til å mene at analytiske og teoretiske bidrag som er utviklet av brukerstemmer, i tekst og tale, ikke er noe senteret trenger å forholde seg til. Senteret har så langt ikke forsøkt å bli et fyrtårn av brukerstemmer for brukerstemmer, gjennom blant annet å akkumulere kunnskap fra sentrale historiske, internasjonale og nasjonale brukerstemmer.

Å drive «brobygging» uten å starte med å sammenlikne fundamenteringen på de respektive sidene av elva, fortoner seg unektelig som noe spesielt. Det er grunn til å stille spørsmål ved senterets styresammensetning, organisering, ansettelsespolitikk og valg av rådgivere. En konkret kritikk, i tråd med Heidi Tessands spørsmål om vi trenger profesjonalisering, og i tråd med mitt savn av en grunntekst for brukerperspektivet og en utdanning for brukerrepresentanter og erfaringskonsulenter: Etter ti års drift ser det ikke ut til at Nasjonalt senter for erfaringskompetanse er i nærheten av å ha noe slikt på plass. Hvorfor prioriteres ikke dette?

Hvem kan stille krav?

Mitt svar på dette innleggets overordnede spørsmål – Hvem kan stille krav til talspersoner for brukerne? – er ganske enkelt: Jo flere, desto bedre! Brukerstemmer må utfordre brukerstemmer. Fagfolk må utfordre brukerstemmer. Ledere må utfordre brukerstemmer. Med andre ord: Bort med berøringsangsten! Kjør debatt!

Vi som befinner oss på brukersiden, vil tjene på at det rettes kritikk mot oss, både fra egne og andres rekker. Å bli møtt med kritikk gir mulighet til å svare.

Det er viktig å ha med seg at sjansen for å nå fram er større om vi er presise, analytiske og i størst mulig grad kunnskapsbaserte når vi uttaler oss. Vi på vår side krever selvfølgelig samme kunnskapsbasering og samme presisjonsnivå fra dem som ønsker å kritisere oss.

Vi håper du tar med deg det inn i valgkampen, Heidi Tessand?